

Military service policy according to Demographic changes in Iran

Ali Imani* ¹, Behzad Broonak ²

Abstract

Basically, among the components that affect the defense doctrine in each country, The component of human resources is of fundamental importance.

Also, the status of demographic changes will affect the success of defense doctrine in future contingency wars for that country.

The soldier is the mainstay of the military organization Especially ground forces . Now, with the policy of military service, there is a leverage of the legal pressure to organize the army's manpower.

The decline in social success and the lack of appropriate policies in this regard is a challenge for organizing the future army. Therefore, the soldier has a fundamental role in the defense strategy of a country. The population pyramid of Iran will change for the next 1,400 solar, These changes probably are not in line with the military service. Population aging in Iran, Stop growing population and Increased single-parent families and Also, increase the social participation of women's populations are There such challenges For military service in the coming years.

This article Is a problem-centered study with the analysis of the demographic trends in Iran. And begins Its impact on military service policies. Theoretical framework is an institutional analysis study and The researcher uses the Delphi method in the process of military service policies. The researcher uses a library method and an expert interview to validate and answer the research questions. He then puts forward proposals for research policy.

Keywords: policy making, demographic changes, military service

Citation: Imani, Ali; Broonak, Behzad (2024). Military service policy according to Demographic changes in Iran. *Journal Of Army Strategic Research* 3 (8), 1-29

-
1. Associate Professor of the Command and Staff University of the Islamic Republic of Iran Army.(Author) (Email:A.imani@casu.ac.ir)
 2. PHD student of strategic military management, National Defense University, Tehran, Iran. Researcher of Aja Center for Strategic Studies.

Received: 2024/04/13
Accepted: 2024/06/18

Article Type : Research - based

سیاست‌گذاری خدمت سربازی متناسب با تغییرات جمعیتی در ایران

علی ایمانی^{۱*}، بهزاد برونک^۲

چکیده

اصولاً در میان مؤلفه‌های مؤثر بر سیاست‌گذاری خدمت سربازی در ایران، مؤلفه تغییرات جمعیتی از اهمیت بنیانی برخوردار است و محور اصلی نیروی انسانی ارتش ج.ا.ایران به‌ویژه نیروی زمینی بر اساس نیروی انسانی سرباز است. بنابراین هدف، روش، یافته و نتیجه‌گیری این پژوهش به شرح زیر چکیده می‌شود:

هدف: ارتقاء کیفیت خدمت سربازی و بهینه‌سازی روش سربازگیری متناسب با تغییرات جمعیتی ایران.

روش: روش تحقیق در این پژوهش توصیفی است. محقق با رویکردی نهادی با انجام تحلیل خبرگی و بهره‌گیری از تکنیک دلفی و روش کتابخانه‌ای به اعتبارسنجی و پاسخ به سؤالات تحقیق می‌پردازد.

یافته: پیر شدن احتمالی جمعیت ایران، توقف رشد جمعیت و افزایش کمی خانواده‌های تک فرزندی و همچنین افزایش مشارکت اجتماعی جمعیت زنان (زنانه شدن سربازی) از جمله یافته‌های این تحقیق است که بر خدمت سربازی در دهه‌های آینده مؤثر است.

نتیجه‌گیری: نتیجه این پژوهش مسئله‌محور ارائه پیشنهادهای اجرایی برای خدمت سربازی متناسب با تغییرات جمعیتی ایران در افق ۱۴۲۰ است. محقق با تحلیل روند تغییرات جمعیتی ایران به نتایج نوآورانه‌ای از جمله: زنانه شدن خدمت سربازی و حرکت به سمت حرفه‌ای شدن ارتش در ایران رسیده است.

واژگان کلیدی: سیاست‌گذاری، خدمت سربازی، تغییرات جمعیتی، تحلیل نهادی

استناد: ایمانی، علی؛ برونک، بهزاد (۱۴۰۳). سیاست‌گذاری خدمت سربازی متناسب با تغییرات جمعیتی در ایران. *فصلنامه پژوهش‌های راهبردی ارتش* ۳(۸). ۲۹-۱.

۱. دانشیار دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش ج.ا.ایران (نویسنده مسئول) Email: A.imani@casu.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران. پژوهشگر مرکز مطالعات راهبردی آجا

مقدمه

تغییرات جمعیتی و تأثیر آن بر انواع سیاست‌گذاری‌های اجتماعی از اهمیت برخوردار است. یکی از انواع سیاست‌گذاری اجتماعی، سیاست‌های خدمت‌سربازی در ایران است که نهاد خانواده و نهاد دولت عملاً در آن از ذی‌نفعان اصلی محسوب می‌شوند. اولین نگاه حاکم بر رابطه جمعیت و سربازی در ایران نگاه دفاعی امنیتی است، یعنی تأمین سرباز از جمعیت ساکن یک کشور برای دفاع از آن، در ایران به‌خاطر موزاییکی بودن جمعیت و تشکیل آن از قومیت‌های متکثر دشوار است، بنابراین، قومیتی بودن جمعیت در ایران تلاش برای فرایند ملت‌سازی را با دشواری مواجه می‌سازد. نگاه مهارتی به سیاست‌های سربازی و چگونگی تربیت شهروندان ماهر و وفادار به قانون و دولت نیز از اهمیت برخوردار است. همچنین سیاست خدمت‌سربازی به تغییرات جمعیتی جامعه و اشتغال جوانان نیز مرتبط است. اما، نگاه جنسیتی به مقوله سربازی نیز مهم است؛ زیرا نیمی از جمعیت فعال کشور را زنان تشکیل می‌دهند و پیر شدن جمعیت از ۱۴۱۰ خورشیدی به بعد بر مشارکت زنان در مقوله دفاع نیز تأثیرگذار است. همه این مقوله‌های مؤثر در سیاست‌های خدمت‌سربازی بر پایه تغییرات جمعیتی شکل می‌گیرد. این پژوهش در نظر دارد به ارائه پیشنهاد‌های سیاستی برای سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی متناسب با تغییرات جمعیتی در ایران بپردازد، زیرا سیاست‌گذاری در حوزه خدمت‌سربازی هم به بعد سیاست‌گذاری اجتماعی مرتبط است و هم مرتبط با سیاست‌گذاری‌های دفاعی کشور است، بنابراین تغییرات جمعیتی در این سیاست‌گذاری مهم معطوف به قشر جوان کشور دغدغه محقق است.

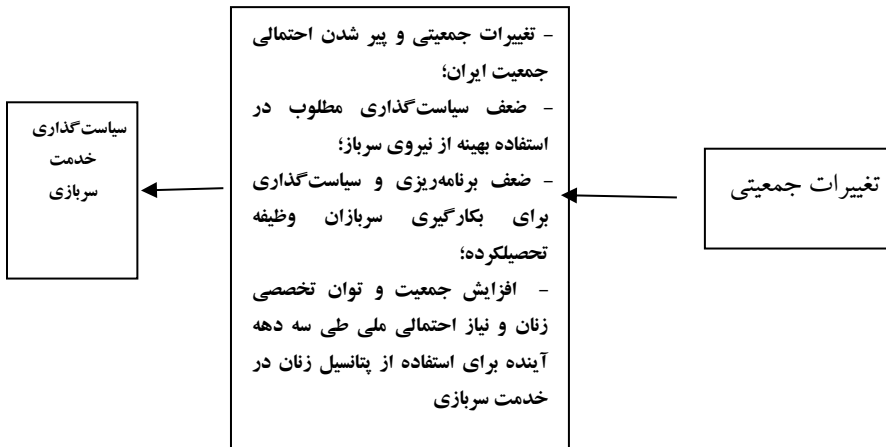
ارتقاء کیفیت خدمت‌سربازی و بهینه‌سازی روش سربازگیری متناسب با تغییرات جمعیتی ایران، از اهداف پژوهش حاضر است.

بیان مسئله

یک موضوع اجتماعی زمانی به یک مسئله سیاستی تبدیل می‌شود و در دستور کار سیاستی قرار می‌گیرد که حداقل دارای یکی از سه ویژگی زیر باشد: گروه هدف چشمگیر باشد؛ شدت و میزان اثر سیاست‌گذاری قابل توجه باشد، مسئله موردنظر در یک دوره زمانی طولانی دامنگیر جامعه و دولت باشد.

به نظر می‌رسد هر سه ویژگی بالا در مسئله رابطه تحولات جمعیتی ایران و سیاست‌های خدمت‌سربازی مستتر است. بنابراین، علل احتمالی زیر در بوجود آمدن مسئله سیاستی

سربازی مؤثر بوده است: خدمت سربازی یکی از گره‌گاه‌های مناسبات دولت و جامعه در ایران است، برای شکل‌گیری حکمرانی خوب، جل مسئله خدمت سربازی مهم است. تغییر و تحولات ملی مانند تغییرات جمعیتی، بحران اشتغال و حقوق و مسئولیت‌های شهروندی نیز بر چگونگی خدمت سربازی مؤثر است و آن را به یک مسئله سیاستی تبدیل می‌نماید. بنابراین، مطابق نمودار زیر مسائل سیاست خدمت سربازی تصویر می‌شود:

نمودار ۱- چارچوب مفهومی تحقیق

پیشینه

جدول ۱- پژوهش‌های پیشین

ردیف	عنوان	پژوهشگر و محل چاپ	سال چاپ	هدف پژوهش
۱	ارائه مدلی برای سیاست‌گذاری خدمت سربازی متناسب با وضعیت فرهنگی اجتماعی ایران	علی‌ایمانی رساله دکتری سیاست‌گذاری فرهنگی- پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی	۱۳۹۵	پژوهش در پی ارائه مدلی کارآمد از سیاست‌گذاری خدمت سربازی با بهره‌گیری از عوامل کلان ملی است. محقق با مطالعه اکتشافی به استخراج شش مؤلفه کلان ملی می‌پردازد که مؤثر بر سیاست‌گذاری خدمت سربازی هستند. وضعیت فرهنگی اجتماعی، تغییرات جمعیتی، ساختار سازمانی ارتش، تحولات فناوری و تخصصی‌شدن

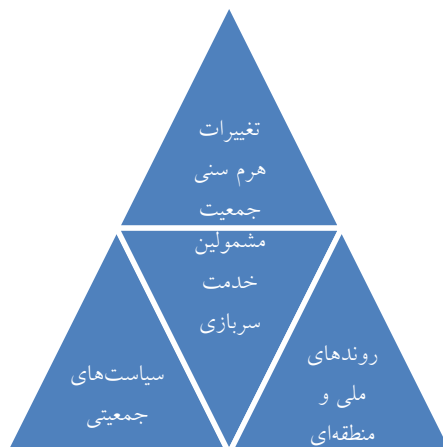
				<p>جنگ‌ها، وضعیت اقتصادی جامعه و همچنین وضعیت ژئوپلیتیکی ایران شش عامل اثرگذار بر سیاست‌گذاری خدمت سربازی در این پژوهش است.</p>
<p>۱۳۹۵</p>	<p>سیدمحمدرضا سیدی و دیگران - پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی</p>	<p>آسیب‌شناسی تجربی خدمت نظام‌وظیفه از منظر سربازان دارای مدرک تحصیلات تکمیلی</p>	<p>۲</p>	<p>هدف پژوهش حاضر، مطالعه عمیق و دقیق پدیده سربازی و آسیب‌شناسی تجربی آن از منظر سربازان دارای تحصیلات تکمیلی است. در این پژوهش از روش پدیدارشناسی برای رسیدن به هدف استفاده شد. بدین منظور، از بین سربازان مشغول به خدمتی که دارای تحصیلات تکمیلی هستند به روش نمونه‌گیری هدفمند، افرادی انتخاب شدند و با روش مصاحبه عمیق با ایشان مصاحبه شد. آسیب‌های یازده‌گانه شامل تعریف سنتی از قدرت در نیروهای نظامی، وابستگی مستقیم قوای نظامی به حکومت، تقابل با برنامه‌ریزی و آینده‌نگری، انتظار طولانی و از دست دادن فرصت‌ها، تغییر قوانین و برنامه‌ریزی، ضعف در برنامه‌ریزی کلان، ظهور ناهنجاری‌های رفتاری، ضعف در رعایت شأن سرباز، مسائل اجتماعی، تعریف نکردن جنگ نرم و احساس رهاشدگی و آزادی است.</p>
<p>۱۳۹۴</p>	<p>علیرضا اسکندری‌نژاد و سیدضیاء هاشمی -</p>	<p>چالش‌های سربازی در ایران؛ فراتحلیل کیفی پژوهش‌های موجود</p>	<p>۳</p>	<p>پژوهش حاضر با به‌کارگیری روش فراتحلیل کیفی تلاش می‌کند، پژوهش‌های حوزه سربازی در ایران را بررسی کند. پس از توصیف و تفسیر یافته‌های پژوهشی، برخی مطالعات خارجی در پیوند با سربازی نیز بررسی شد. از دیدگاه این پژوهش، سربازی در ایران ابعاد گوناگونی دارد که پژوهشگران آن را مثبت یا منفی ارزیابی کرده‌اند. بر پایه تجربیات داخلی و خارجی، سربازی</p>

<p>در شکل کنونی آن برای جامعه ایرانی کارکرد چندانی ندارد و نیاز به تغییر شکل و به‌روزرسانی آن بیش از هر زمانی احساس می‌شود.</p>				
<p>سیاست‌گذاری علم عمل دولت است، بنابراین، در سیاست‌گذاری اجتماعی با توجه به مسئله‌ای که در اولویت سیاست‌گذاری قرار می‌گیرد، هم فرمول و نظریه‌ای برای حل مسئله طراحی شده و هم مراحل اجرای سیاست و هم ارزیابی سیاست اجتماعی اعمال شده تبیین می‌شود. در این کتاب سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی به عنوان یک سیاست‌گذاری اجتماعی مسئله پژوهشی محقق است. ابتدا مفاهیم، مسئله‌شناسی، و روش سیاست‌پژوهی خدمت‌سربازی در ایران بیان می‌شود. سپس مدل‌های خدمت‌سربازی، پیوند سیاست‌سربازی با تئوری نهادی، مرور تجارب سیاست‌سربازی در جوامع مختلف و سیاست‌سربازی در ایران بررسی می‌شود. در پایان، ارکان سیاست‌سربازی در ایران، تبیین و توضیح داده می‌شود و مدل مطلوب سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی در ایران معرفی شده و با نتیجه‌گیری، به ارائه یک بسته سیاست‌های اجرایی خدمت‌سربازی در ایران، پرداخته می‌شود.</p>	<p>۱۴۰۰</p>	<p>علی ایمانی</p>	<p>و سربازی و نهادسازی</p>	<p>۴</p>

مبانی نظری تحقیق

تغییرات جمعیتی در ایران از مؤلفه‌های مهم مؤثر بر سیاست‌گذاری سربازی است، بنابراین، در پژوهش حاضر این مؤلفه مورد تحقیق قرار می‌گیرد و تأثیرگذاری آن بر سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی واکاوی و تبیین می‌شود. محقق با روش توصیفی و تحلیل دوم و رویکرد کیفی به تبیین تأثیر تغییرات جمعیتی بر سیاست‌گذاری سربازی در ایران می‌پردازد. لازم به

یادآوری است که تغییرات دموگرافیک ناظر به آینده جامعه و دولت در ایران است که بر سیاست‌گذاری خدمت سربازی مؤثر است. کاهش زادوولد، افزایش تمایل به تحصیلات دانشگاهی به خصوص از جانب زنان، ورود چشم‌گیر زنان به عرصه فعالیت‌های اجتماعی، مسایل اقتصادی، شفاف نبودن آینده برای جوانان، همه و همه دست‌به‌دست هم دادند، تا تصویری قابل تأمل برای آینده تعداد نیروهای بالقوه برای انجام خدمت سربازی را ترسیم نماید. بنابراین، محقق با توجه به تغییرات هرم سنی جمعیت این سؤال را در ذهن دارد، در آینده پیشروی (۱۴۱۰ به بعد)، تعداد مشمولین دارای پتانسیل ورود به خدمت سربازی دارای چه روندی خواهد بود؟ روندهای کلیدی مؤثر بر آینده مانند، افزایش جرم و جنایت، افزایش درگیری‌های داخلی و منطقه‌ای، رشد قدرت و نفوذ بازیگران غیردولتی، شتاب تغییرات فناوری و تغییرات محیط زیستی در کنار رشد ناهمگون جمعیت، افزایش مهاجرت، ارتقای سطح تحصیلات دانشگاهی، تنوع فرهنگی و افزایش مشارکت اجتماعی زنان که به‌عنوان ستون خانواده مطرح بوده‌اند، خدمت سربازی را با چالش جدی روبرو ساخته است (نظری زاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۲)، در بین این روندها تغییرات سیاست‌های جمعیتی بیش از همه به‌طور خودآگاه بر تعداد نیروهای آماده به خدمت تأثیر می‌گذارد. که لازم است با نگاهی موشکافانه و دقیق این اثرات را بررسی، شناسایی و کنترل نمود تا اینکه در آینده این چالش تبدیل به مساله نشود.

نمودار ۲- الگوی تغییرات مؤثر بر تعداد مشمولان (محقق ساخته)

تغییر کمی عدد جمعیت ایران در طول دهه‌های گذشته چشم‌گیر بوده است، این تغییر کمی میزان جمعیت را می‌توان بر اساس شاخص میزان رشد سالیانه جمعیت کشور که در جدول شماره ۱ به تصویر درآمده است، به خوبی مشاهده نمود.

جدل ۲- تحولات درصد رشد جمعیت سالانه ایران طی سال‌های ۹۰-۱۳۵۵

دوره سرشماری	کل کشور (مرد و زن)	کل کشور (مرد)
۱۳۵۵-۶۵	۳/۹۱	۳/۸۳
۱۳۶۵-۷۵	۱/۹۶	۱/۸۹
۱۳۷۵-۸۵	۱/۶۱	۱/۶۲
۱۳۸۵-۹۰	۱/۳	۱/۱۱
۱۳۹۰-۱۴۰۰	۰/۶	۰/۵

(مرکز آمار ایران، نتیجه سرشماری نفوس و مسکن در سال‌های ۹۰-۱۳۵۵)

همان‌طور که ملاحظه شد، در طول این دهه‌ها همواره رشد جمعیت ایران عددی مثبت و بالاتر از ۱ بوده است. چنین عددی حکایت از روند افزایشی جمعیت در طول دهه‌های گذشته دارد. در حقیقت این افزایش کمی جمعیت را می‌توان به توسعه سطح بهداشت در جامعه مرتبط دانست که زمینه کاهش سطح مرگومیر و به‌دنبال آن رشد جمعیت را فراهم آورد (میرزایی، ۱۳۸۴: ۱۰۰-۱۰۱). با این وجود تغییرات و کاهش میزان باروری نیز که به تدریج و در ادامه کاهش سطح مرگومیر جمعیت در ایران پدید آمد، میزان رشد جمعیت را کاهش داده و سبب شده است که میزان رشد سالیانه جمعیت از ۳/۹۱ در فاصله سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ به ۱/۳ در فاصله بین دو سرشماری ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ تقلیل پیدا کند. میزان رشد جمعیت مردان نیز از همین الگو پیروی کرده و رو به کاهش گذاشته است. این کاهش رشد سالیانه جمعیت که بر اثر کاهش میزان باروری روی داده، در گروه‌های سنی مختلف به شیوه متفاوتی خود را نشان داده است. همچنان که در جدول شماره ۴ قابل ملاحظه است، جمعیت ۰ تا ۱۴ ساله به طور چشم‌گیری رو به کاهش گذاشته و در عوض جمعیت ۱۵ تا ۶۴ ساله و نیز ۶۵ ساله و بیشتر رو به افزایش گذاشته است. طبق پیش‌بینی‌ها در سال

۱۴۲۹ از هر سه ایرانی یک نفر سالمند خواهد شد. اگر رشد جمعیت کشور در سال ۱۴۰۵ به ۰/۲ برسد و اگر کشور با همین روند پیش برود، در سال ۱۴۱۰ به ۰/۱ و در سال ۱۴۱۵ به ۰/۰۴ خواهد رسید و در نهایت در سال ۱۴۲۰ نیز رشد جمعیت ایران منفی خواهد شد. سیدمحمد طباطبایی، معاون بهداشت دانشگاه علوم پزشکی ایران با هشدار نسبت به اینکه نرخ باروری کلی در کشور از سطح «جانشینی» کمتر شده‌است، می‌گوید: «درحالی‌که ایران در سال ۱۳۹۴ جزو کشورهای جوان بود، اما، تا سال ۱۴۲۹ جزو کشورهای سالخورده خواهد شد» (روزنامه جوان، ۱۴ اسفند ۱۴۰۱).

بر اساس پیش‌بینی بالا سهم جمعیت ۱۴-۰ ساله از ۲۴.۳ درصد در سال ۱۳۹۶ به ۱۹.۷ درصد در سال ۱۴۱۵ کاهش خواهد یافت. سهم جمعیت جوان (۱۵-۲۹ ساله) از سال ۱۳۹۶ تا سال ۱۴۰۵ از ۲۳.۹ درصد به ۱۹.۶ درصد کاهش یافته و سپس تا سال ۱۴۱۵ به ۲۱.۸ درصد افزایش می‌یابد. سهم جمعیت میانسال (۳۰-۶۴ ساله) نیز از سال ۱۳۹۶ تا سال ۱۴۰۵ از ۴۵.۶ درصد به ۴۸.۸ درصد افزایش یافته و سپس تا سال ۱۴۱۵ به ۴۷.۵ درصد کاهش یافته و جمعیت سالمندان ۶۵ ساله و بالاتر، از ۶.۱ درصد در سال ۱۳۹۶ به ۱۱ درصد در سال ۱۴۱۵ افزایش می‌یابد. نتایج این پیش‌بینی برای گروه‌های عمده سنی در جدول شماره ۳ ارائه شده است:

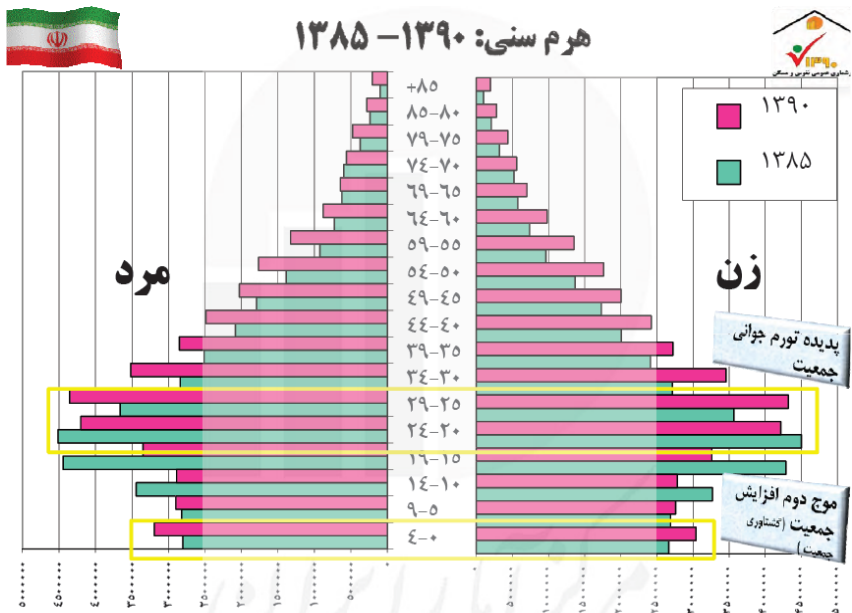
جدول ۳: پیش‌بینی جمعیت کل کشور به تفکیک گروه‌های سنی منتخب ۱۴۱۵-۱۳۹۶ جمعیت به هزار نفر:

شرح سن	۱۳ ۹۶	۱۴۰۰	۱۴۰ ۵	۱۴۱ ۰	۱۴۱۵
۰-۱۴	۱۹۷۱۰	۲۰۸۹۲	۲۱۰۸۷	۲۰۰۰۲	۱۸۷۳۲
۱۵-۲۹	۱۹۴۶	۱۷۴۹۵	۱۷۴۸۷	۱۹۱۹۷	۲۰۷۹۳
۳۰-۶۴	۳۶۹۷۶	۴۰۸۹۲	۴۳۴۹۲	۴۴۶۷۵	۴۵۲۸۸
۶۵	۴۹۷۸	۵۶۹۳	۷۰۵۵	۸۵۸۶	۱۰۴۶۶
جمع	۸۱۰۷۰	۸۴۹۷۱	۸۹۱۲۱	۹۲۴۶۰	۹۵۲۷۸

در حقیقت این حجم بالا و رو به افزایش جمعیت را در گروه سنی ۱۵ تا ۶۴ ساله می‌توان از نشانه‌های ورود ایران به موقعیت پنجره جمعیتی در آستانه سرشماری سال ۱۳۸۵ دانست. پنجره جمعیتی‌ای که بر اساس پیش‌بینی‌ها در حدود چهار دهه باز می‌ماند و در حدود سال

۱۴۲۵ بسته خواهد شد و پس از بسته شدن این پنجره‌ی جمعیتی، جمعیت ایران به سوی پیری مفرط و بی‌سابقه در تاریخ جمعیتی کشور پیش خواهد رفت (سرای، ۱۳۸۵: ۴۰).

بازشدن پنجره جمعیتی و نیز تورم افزایش جمعیت جوان را شاید بهتر بتوان در هرم سنی جمعیت نشان داد که توزیع گروه‌های سنی مختلف را در سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ بر عهده دارد. این هرم سنی که در شکل شماره ۱ به تصویر کشیده شده است، به وضوح ورود نسل انفجار موالیده دهه ۶۰ را به سنین کار و فعالیت و نیز سنین سربازی نشان می‌دهد.

نمودار ۳- هرم سنی جمعیت ایران در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ [مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰]

همچنان که قابل ملاحظه است، طی این سال‌ها ستاد کل نیروهای مسلح می‌توانسته است که بیشترین استفاده را از پنجره جمعیتی باز شده داشته باشد، زیرا، با بیشترین میزان سرباز در دوران سیاست‌گذاری سربازی در ایران روبه‌رو بوده است. بر اساس سرشماری انجام شده تعداد جمعیت جوانان کشور از حدود ۴.۴۳۵ میلیون نفر که حدود ۲۳.۴ درصد جمعیت کل کشور را در سال ۱۳۳۵ تشکیل داده است به حدود ۱۷.۰۴۷ میلیون نفر بالغ بر ۲۸.۴ درصد جمعیت کل کشور در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است و در سال ۱۳۸۰ این تعداد به ۲۱.۳۱۶

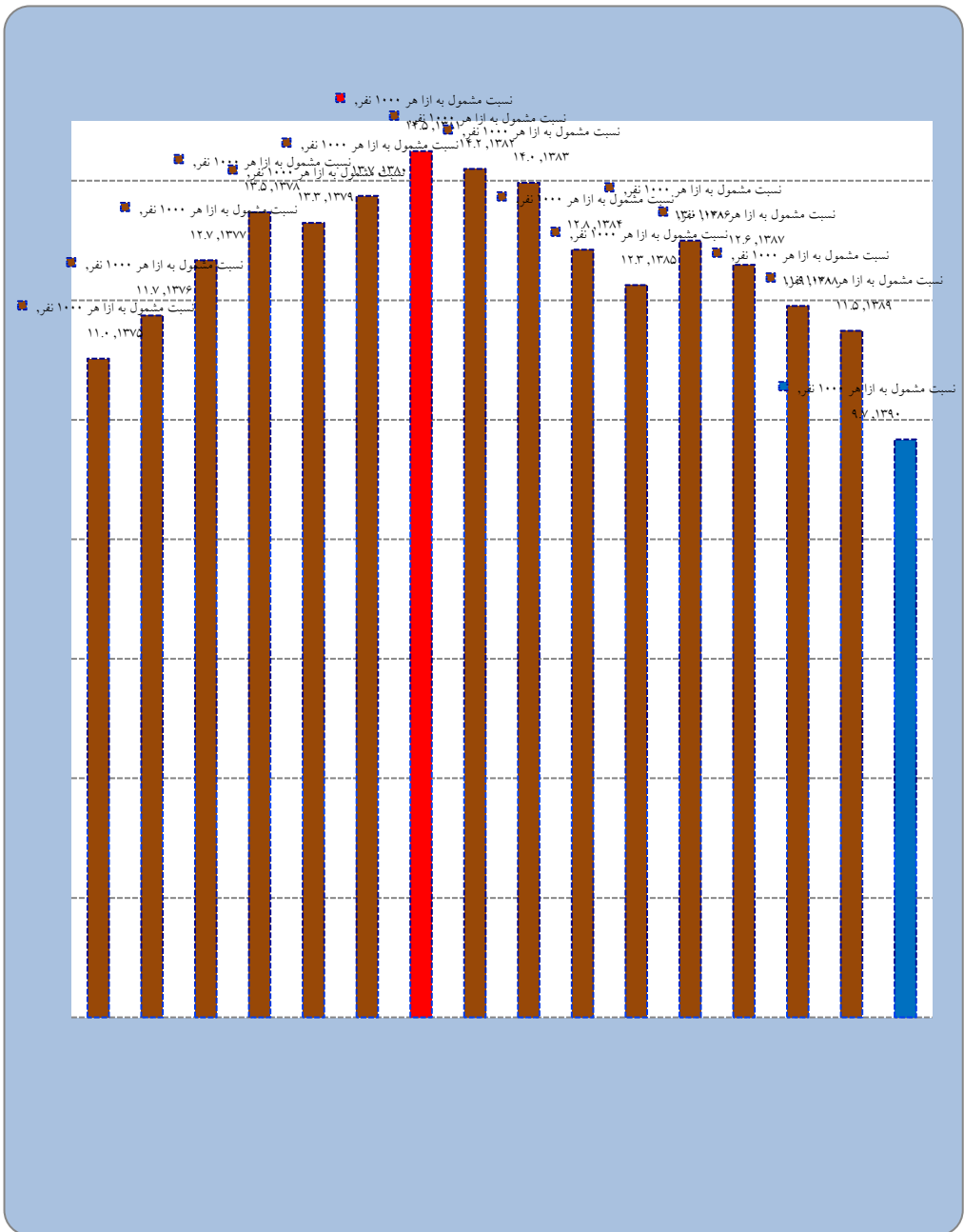
میلیون نفر رسیده است به این ترتیب در سال های مزبور جمعیت حدود ۱۷.۵۱۴ میلیون نفر به طور خالص به جمعیت جوانان کشور افزوده شده است. بر اساس اطلاعات وب‌گاه مرکز آمار ایران، و براساس آمارهای سال ۱۳۹۹.خ در حال حاضر کشور بالغ بر ۸۴ میلیون نفر جمعیت دارد و مجموعاً ۲۶ میلیون خانواده با تعداد افراد ۳.۱ نفر در کشور که این رقم نسبت به سال ۱۳۹۵.خ یک دهم کاهش داشته است. نرخ رشد جمعیت کشور نیز در سال ۱۳۹۹ بین ۰/۷ تا ۰/۶ درصد بوده و این رقم کمتر از یک درصد شده است. حتی نرخ باروری یعنی متوسط تعداد فرزندان تا سال هزارویصدونودوهشت ۱.۷۵ درصد بوده که این رقم برای زنان ایرانی کشور ۱.۷۴ درصد بوده است. به علاوه ۲۳ استان کشور نیز نرخ باروری کمتر از سطح جانشینی داشته‌اند. آمار زنان در سن باروری نشان می‌دهد که تا سال ۱۴۰۸ رشد زنان در این سن متوقف شده و سپس کشور با کاهش آمار زنان بارور مواجه خواهد شد. جمعیت جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال کشور در سال ۱۳۹۰ برابر ۲۳ میلیون و ۷۰۰ هزار نفر، و در سال ۱۳۹۵ برابر ۲۰ میلیون و ۵۱ هزار نفر و در سال هزارویصدونودونه ۱۷ میلیون و ۸۱۷ نفر بوده که این امر حاکی از کاهش شدید جمعیت جوان کشور است. سالمندان بالای ۶۰ سال نیز در سال ۱۳۹۵ هفت میلیون و ۴۱۴ هزار نفر و در سال ۱۳۹۹ هشت میلیون و ۵۴۲ هزار نفر بوده‌اند. در واقع در سال هزارویصدونودونه ۱۰.۲ درصد جمعیت کشور را سالمندان کشور تشکیل داده و رشد جمعیت این گروه ۳.۶۹ درصد است. در سال ۱۳۹۷ کشور یک میلیون و ۳۶۷ هزار مولید داشته که این رقم در سال ۱۳۹۸ با کاهش روبرو شده و به رقم یک میلیون و ۱۹۷ هزار نفر رسیده است. براساس تحلیل های کارشناسی کشور در سال ۱۳۹۹ بیش از یک میلیون و ۱۱۰ هزار مولید نخواهد داشت. در حال حاضر ۴۵ درصد ولادت های کشور از مادران بالای ۳۰ سال است. به علاوه ۹ میلیون و ۸۰۰ هزار جوان در سن ازدواج و مجرد در کشور وجود دارد و ۲۲۰ هزار نفر از جمعیت کشور نیز تا ۵۰ سالگی ازدواج نکرده و مجرد قطعی محسوب می‌شوند. این تأخیر در ازدواج و بالارفتن سن فرزندآوری منجر به محدود شدن باروری و کاهش جمعیت شده است (خبرگزاری مهر، کد خبر ۵۲۰۹۵۹۳).

و برآوردهای مرکز آمار ایران انجام شده است؛ جدول شماره ۴ جمعیت و تعداد مشمول‌های احتمالی را طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰ نمایش می‌دهد.

جدول ۴- جمعیت و تعداد مشمولین ۱۳۷۵-۱۳۹۰ منبع: مرکز آمار ایران

سال	جمعیت	مشمول	نسبت مشمول به‌ازاء هر ۱۰۰۰ نفر	درصد تغییرات مشمول نسبت به سال	درصد تغییرات جمعیت نسبت به سال
۱۳۷۵	60055488	661959	11	-	-
۱۳۷۶	61070425	717211	11/7	8	1/7
۱۳۷۷	62102514	786762	12/7	10	1/7
۱۳۷۸	63152048	850705	13/5	8	1/7
۱۳۷۹	64219319	853755	13/3	0	1/7
۱۳۸۰	65301307	897615	13/7	5	1/7
۱۳۸۱	66300418	961001	14/5	7	1/5
۱۳۸۲	67314814	955677	14/2	-1	1/5
۱۳۸۳	68344730	954425	14/0	0	1/5
۱۳۸۴	69390405	891349	12/8	-7	1/5
۱۳۸۵	70495782	863816	12/3	-3	1/6
۱۳۸۶	71532063	929738	13/0	8	1/5
۱۳۸۷	72583587	914005	12/6	-2	1/5
۱۳۸۸	73650566	876775	11/9	-4	1/5
۱۳۸۹	74733230	858567	11/5	-2	1/5
۱۳۹۰	75149669	726714	9/7	-15	0/6

همانطور که ملاحظه می‌شود، شاخص نسبت مشمول به ازاء هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت طی این سال‌ها با تغییراتی همراه بوده است که این به‌علت شرایط محیطی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی متفاوت است که باعث شده تعداد زادوولد جمعیت ذکور در خانواده‌های ایرانی دستخوش تغییراتی شود که لازم است این عوامل مؤثر به‌طور دقیق در حوزه‌های مختلف اجتماعی، پزشکی، روانشناسی و... شناسایی شود.

نمودار ۵- نسبت تعداد مشمول در ازاء هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت (منبع پیشین)

بالاترین میزان شاخص مربوط به سال ۱۳۸۱ است که این به تعداد زادوولد جمعیت ذکور در سال ۱۳۶۲ باز می‌گردد و پایین‌ترین آن مربوط به سال ۱۳۹۰ است. در نمودار ۵-۲ جمعیت مردان به تفکیک گروه‌های سنی با توجه به سرشماری‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۰ تصویر شده است.

بررسی گروه‌های سنی جمعیت ذکور در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که گروه سنی ۲۰-۲۴ سال در حال حرکت و جابجایی هستند، بطوریکه در سال ۱۳۸۵ بیشترین تعداد مردان مربوط به این گروه سنی بوده در حالی که در سال ۱۳۹۲ بازه سنی ۲۵ تا ۲۹ ساله‌ها بیشترین تعداد مردان را شامل می‌شوند.

همچنین نمودارهای ۲ و ۳ نشان می‌دهد، میانه سنی جمعیت افزایش یافته و باروری کل به سطح جانشینی نزدیک شده است.

در جدول زیر پیش‌بینی تعداد مشمولین احتمالی بر اساس جمعیت ذکور تا سال ۱۴۰۵ آمده است.

جدول ۵- پیش‌بینی مشمولین تا ۱۴۰۵ (منبع پیشین)

پیش‌بینی تعداد مشمولین تا سال ۱۴۰۵

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
پیش‌بینی تعداد مشمولین	۷۲۶,۷۱۴	۷۱۳,۹۷۹	۶۷۰,۶۶۷	۶۳۵,۷۶۰	۶۰۰,۳۱۶	۵۸۸,۳۱۰	۵۷۶,۹۲۲	۵۸۰,۶۹۰
سال	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۴	۱۴۰۵
پیش‌بینی تعداد مشمولین	۵۶۴,۸۳۹	۵۷۷,۶۲۷	۵۵۴,۴۹۷	۵۶۰,۵۹۹	۵۶۴,۳۳۹	۵۹۴,۳۴۶	۶۲۴,۷۷۹	۶۲۳,۴۶۴

لازم به یادآوری است که افزایش محدود مشمولین در سال ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ ریشه در تولد نوزادان پسر در سال‌های ۱۳۷۷ و ۱۳۷۸ دارد.

جدول ۶ و ۷ (منبع پیشین)

بررسی تغییرات تعداد مشمولین بر حسب درصد:

سال	مقایسه ۱۳۹۳ با ۱۳۹۲:	مقایسه ۱۳۹۴ با ۱۳۹۳:	مقایسه ۱۳۹۵ با ۱۳۹۴:	مقایسه ۱۳۹۶ با ۱۳۹۵:
تغییرات	کاهش ۵٪	کاهش ۶٪	کاهش ۲٪	کاهش ۲٪
سال	مقایسه ۱۳۹۷ با ۱۳۹۶:	مقایسه ۱۳۹۸ با ۱۳۹۷:	مقایسه ۱۴۰۰ با ۱۳۹۹:	مقایسه ۱۴۰۳ با ۱۴۰۰:
تغییرات	افزایش ۱٪	کاهش ۳٪	افزایش ۲٪	کاهش ۴٪
سال	مقایسه ۱۴۰۱ با ۱۴۰۰:	مقایسه ۱۴۰۲ با ۱۴۰۱:	مقایسه ۱۴۰۳ با ۱۴۰۲:	مقایسه ۱۴۰۴ با ۱۴۰۳:
تغییرات	افزایش ۱٪	افزایش ۱٪	افزایش ۵٪	افزایش ۵٪

مقایسه تعداد مشمولین با سال ۱۳۹۲ بر حسب درصد:

سال	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸
تغییرات	۵٪ کاهش	۱۳٪ کاهش	۱۳٪ کاهش	۱۴٪ کاهش	۱۳٪ کاهش	۱۶٪ کاهش
سال	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۴
تغییرات	۱۴٪ کاهش	۱۷٪ کاهش	۱۶٪ کاهش	۱۶٪ کاهش	۱۱٪ کاهش	۷٪ کاهش

آمار زادوولد در ایران نشان می‌دهد جمعیت جوان کشور هر سال، کاهش می‌یابد. بنابراین، باید از کم شدن نیروهای موردنیاز نظام‌وظیفه نیز نگران بود.

جدول ۸- پیش‌بینی‌های جمعیتی سن پسران ۱۷ ساله (پایان سن فارغ‌التحصیلی از دبیرستان) تا سال ۱۴۱۵ (خبرآنلاین، ۱۳۹۲، کدخبر: ۴۷۲۳۱).

سن	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۴۰۰	۱۴۰۵	۱۴۱۰	۱۴۱۵
جمعیت	۶۷۱ هزار نفر	۵۴۴ هزار و	۵۳۲ هزار و	۶۶۳ هزار و	۶۳۶ هزار و	۵۴۸ هزار و
پسرهای ۱۷ ساله	۶۷ نفر	۹۴۰ نفر	۰۴۹ نفر	۲۲۱ نفر	۳۵۰ نفر	

بررسی ترکیب تحصیلی مشمولان نظام‌وظیفه نشان می‌دهد که سطح کیفی مشمولان به‌دلیل رشد فعالیت‌های دانشگاهی و روند توسعه نیروی انسانی در کشور، در حال افزایش بوده و همچنان ادامه خواهد یافت؛ به‌گونه‌ای که سهم مشمولان دیپلم و کمتر به ۵۶/۸۴ درصد در سال ۱۴۰۰ خواهد رسید و در مقابل سهم مشمولان فوق دیپلم به ۱۶/۵۸ درصد، سهم مشمولان لیسانس به ۲۱/۵۸، سهم مشمولان فوق لیسانس به ۴/۵۲ درصد و بالاخره سهم مشمولان دکتری به ۵/۳ درصد افزایش خواهد یافت. در کنار این کاهش عرضه و کمبود کارکنان خدمت وظیفه، در نظر گرفتن تغییر کیفیت سربازان نیز اهمیت و جای تأمل دارد. چنانچه بیان شد، تا ۱۴۱۰ سهم مشمولان دیپلم و زیردیپلم کاهش یافته و در یک روند صعودی سهم مشمولان دارای تحصیلات عالی افزایش خواهد یافت و اگر هزینه فرصت مشمولان و ارزش اقتصادی آن‌ها برای جامعه در نظر گرفته شود با توجه به رابطه مثبت هزینه فرصت با سطح تحصیلات، جامعه هزینه اجتماعی بیشتری را در سال‌های آتی برای نظام وظیفه پرداخت خواهد کرد. بنابراین، ضرورت برنامه‌ریزی مناسب برای تغییرات اساسی و تناسب با این تغییرات در نظام وظیفه مشهود است (مسلمی، علیزاده، ۱۳۸۱: ۶).

آمارها نشان می‌دهد میزان باروری زنان از سال ۱۳۷۵ تا سال ۱۳۹۰ کاهش چشم‌گیری داشته و در صورت ادامه روند کاهش جمعیت، این مسئله به یک بحران اجتماعی، اقتصادی امنیتی و سیاسی تبدیل خواهد شد. نرخ رشد جمعیت اکنون ۱.۲ درصد است که کاهش رشد جمعیت جدی و سریع اتفاق افتاده و اگر جامعه ایران با این روند پیش برود در آینده با مشکلات جدی مواجه خواهد شد. هرم سنی کشور در حال گذر است، یعنی گذر از یک ساختار سنی کاملاً جوان به ساختاری سالخورده (کوچک شدن قاعده هرم) با توجه به پیش‌بینی‌های صورت گرفته، به نظر می‌رسد وضعیت جمعیتی کشور در ۱۵ سال آینده به سمت کاهش جمعیت پیش خواهد رفت. ضمن آن که جمعیت جوان و فعال کشور نیز به شدت کاهش خواهد یافت. بر اساس یافته‌های جمعیتی کشور طی سال‌های آینده با کمبود تعداد مشمول و در نهایت تعداد نیروی سرباز مواجه خواهد بود؛ بطوریکه در سال‌های ۱۴۱۰ به بعد نسبت به سال ۱۳۹۲ با کاهش ۱۷ درصدی تعداد مشمولین قابل پیش‌بینی است. گروه سنی جوان به سمت گروه‌های سنی بالاتر بطور طبیعی در حال حرکت است، با این ملاحظه که این جمعیت در سال‌های آینده جایگزین متناسب با وضعیت موجود را ندارد. به نظر می‌رسد با توجه به افت رشد جمعیت، سیاست‌گذاری خدمت سربازی یک ضرورت است. چون زادوولد با همین روند و حتی ثابت ماندن هم به سمتی حرکت می‌کند که باید طرحی نو برای سربازی در انداخت. البته وقتی تعداد فرزندان پسر به کمتر از ۴۰۰ هزار تولد در سال برسد، راهی جز تغییر سیاست سربازی اجباری و سیاست‌گذاری جدید سربازی وجود ندارد.

نتایج پیش‌بینی شاخص‌های جمعیتی ایران براساس نرخ رشد فعلی و با فرض ثابت ماندن نرخ زادوولد از سال ۱۴۱۰ نشان می‌دهد، اگر قرار بر سیاست‌گذاری خدمت سربازی بوده، باید این سیاست‌گذاری متناسب با تغییرات جمعیتی باشد.

در جدول زیر نتایج این پیش‌بینی ملاحظه می‌شود:

جدول ۹- مؤسسه مطالعات جامع و تخصصی جمعیتی کشور

سال	جمعیت (میلیون نفر)	درصد رشد جمعیت	تعداد موالید (میلیون نفر)	جمعیت سالمند (۶۰ سال به بالا)	جمعیت ۱۵ تا ۶۴ سال (میلیون نفر)	باروری کل (فرزند)	میزان خام مرگ و میر (در هر هزار نفر)	سن امید به زندگی
۱۳۹۰	۷۵.۱۴	۱.۲۸	۱.۳۴	۵۶۷	۵۳.۸۶	۱.۷۱	۵.۶	۷۳.۲
۱۳۹۵	۷۹.۴۹	۱.۱۲	۱.۳۰	۶۸۸	۵۶.۹۷	۱.۶۲	۵.۵	۷۳.۸
۱۴۰۰	۸۲.۷۸	۰.۸۰	۱.۱۲	۸۵۷	۵۹.۲۳	۱.۵۳	۵.۷	۷۴.۴
۱۴۰۵	۸۴.۸۸	۰.۵۰	۰.۹۳	۱۰۵۱	۶۱.۷۹	۱.۴۴	۶.۱	۷۴.۹
۱۴۱۰	۸۶.۰۶	۰.۲۷	۰.۸۱	۱۲۸۵	۶۳.۶۶	۱.۳۵	۶.۸	۷۵.۴
۱۴۱۵	۸۶.۶۱	۰.۱۳	۰.۷۸	۱۵۲۹	۶۳.۹۴	۱.۳۵	۷.۸	۷۵.۹
۱۴۲۰	۸۶.۵۷	-۰.۰۱	۰.۷۷	۱۸۶۸	۶۲.۶۹	۱.۳۵	۹.۱	۷۶.۴
۱۴۲۵	۸۵.۶۹	-۰.۲۰	۰.۷۲	۲۳.۱	۵۹.۴۲	۱.۳۵	۱۰.۵	۷۶.۹
۱۴۳۰	۸۳.۸۵	-۰.۴۳	۰.۶۴	۲۶.۵۴	۵۴.۵۴	۱.۳۵	۱۲.۰	۷۷.۴
۱۴۳۵	۸۱.۰۷	-۰.۶۸	۰.۵۷	۲۷.۵۳	۵۰.۰۰	۱.۳۵	۱۳.۷	۷۷.۹
۱۴۴۰	۷۷.۵۲	-۰.۹۰	۰.۵۲	۲۶.۸۴	۴۷.۰۵	۱.۳۵	۱۵.۶	۷۸.۴
۱۴۴۵	۷۳.۲۹	-۱.۱۲	۰.۴۹	۲۵.۵۶	۴۴.۷۸	۱.۳۵	۱۷.۸	۷۹.۰
۱۴۵۰	۶۸.۶۸	-۱.۳۰	۰.۴۶	۲۴.۹۵	۴۲.۲۱	۱.۳۵	۱۹.۶	۷۹.۵
۱۴۵۵	۶۴.۲۱	-۱.۳۵	۰.۴۳	۲۴.۴۷	۳۸.۵۵	۱.۳۵	۱۹.۹	۸۰.۰
۱۴۶۰	۶۰.۱۷	-۱.۳۰	۰.۳۹	۲۳.۸۱	۳۴.۹۴	۱.۳۵	۱۹.۳	۸۰.۰ ۵
۱۴۶۵	۵۶.۴۳	-۱.۲۸	۰.۳۵	۲۲.۷۳	۳۲.۰۰	۱.۳۵	۱۹.۰	۸۱.۰
۱۴۷۰	۵۲.۷۳	-۱.۳۶	۰.۳۳	۲۱.۲۹	۲۹.۷۲	۱.۳۵	۱۹.۶	۸۱.۵

در جدول ملاحظه شده که تا سال ۱۴۰۰ اوضاع زادوولد مطلوب است؛ بیش از یک میلیون نفر در سال متولد می‌شوند. یعنی بیش از نیم میلیون نوزاد پسر که ۱۸ سال تا ۲۵ سال بعد باید به سربازی بروند. هرچند که این تعداد هم برای نیروهای نظامی کافی نیست. به این ترتیب طی دو دهه اخیر نرخ زادوولد ایران در سال حول یک میلیون و ۳۰۰ هزار تولد می‌چرخد؛ در واقع با این نرخ رشد جمعیت نباید انتظار داشت از این پس نظام وظیفه دچار دگردیسی و تغییر شود.

از سوی دیگر به نظر می‌رسد از سال ۱۴۰۵ میزان تولد پسران به کمتر از نیم میلیون نفر می‌رسد، بنابراین، باید در انتظار تکاپوی نظام وظیفه و ستاد کل نیروهای مسلح برای طرحی جدید برای تأمین نیروهای موردنیاز نیروهای نظامی بود. برای مثال مدل‌های دیگر سربازی مانند حرفه‌ای می‌تواند گزینه قابل بررسی باشد.

افزون بر این روند جمعیتی که با توجه به سیاست‌های گذشته حادث شده است، بایستی تغییرات محیط زیست و آب‌وهوا، وقوع بلایای طبیعی، مداخله نیروهای نظامی متجاوز، کاهش تمایل به خدمت را در نظر داشت. از طرفی موضوع جمعیت که در مباحث راهبردی به عنوان «منابع انسانی» مطرح می‌شود، از جمله مؤلفه‌ها و شاخصه‌های اصلی در تعریف «قدرت ملی» کشورها به شمار می‌رود.

همچنین مجمع جهانی اقتصاد گزارشی از وضعیت رشد جمعیت در ۱۳۵ کشور جهان از جمله ایران منتشر کرده است که نشان می‌دهد رشد جمعیت ایران به ۱,۱۱ درصد کاهش یافته است (جام جم آنلاین، یکشنبه ۲۶ آبان ۱۳۹۲). بر اساس این گزارش ایران میان ۱۳۵ کشور از نظر رشد جمعیت در رتبه ۷۵ جهان قرار گرفته است و تنها ۶۰ کشور رشد جمعیت کمتری از ایران دارند. کشور اروپایی سوئیس و همچنین پرو رشد جمعیتی برابری با ایران دارند. حتی برخی کشورهای اروپایی و توسعه یافته از رشد جمعیتی بیشتری نسبت به ایران برخوردارند که از آن جمله عبارتند از: لوکزامبورگ با ۲,۲ درصد، نروژ با ۱,۳ درصد، استرالیا با ۱,۱۷ درصد، بلژیک با ۱,۱۴ درصد و ایرلند با ۲,۲۵ درصد. در حال حاضر متوسط نرخ رشد در جهان که برای جلوگیری از منفی شدن تراز جمعیت ۱/۲ است که این امار در ایران ۱/۸ درصد گزارش شده، حتی در برخی منابع از رشد پایین تر ۱/۳ درصدی نیز آمارهای ارائه شده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۲). بر اساس سناریو رشد پایین جمعیتی که سازمان

ملل متحد در سال ۲۰۱۰ منتشر کرده است. اگر ایران به همین صورت به ادامه جایگزینی جمعیتی بپردازد و برنامه‌ای برای تعادل آن نداشته باشد در ۸۰ سال آینده جمعیت ۳۱ میلیونی را تجربه خواهد کرد که ۴۷ درصد آن را افراد سالمند بالای ۶۰ سال را در برمی‌گیرند و این درحالی است که در خاورمیانه کشورهای عربستان و قطر دارای بیشترین رشد جمعیتی در میان سایر کشورهای منطقه هستند. ایران در حال حاضر نیز جز ۱۰ کشور است که به سرعت به سمت کهن سالی در حال حرکت است و در جایگاه ششمین کشور جهان قرار دارد که افراد آن به سن پیری می‌رسند. ایران در بیست سال آینده وارد فاز دوم سالمندی جمعیتی خواهد شد و در ده سال آتی نیز فاز اول سالمندی را تجربه خواهد کرد. بنابراین، تغییرات جمعیتی فاکتوری مؤثر و تعیین‌کننده بر سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی در ایران است.

در بخش حاضر ارتباط وثیق سیاست‌های خدمت‌سربازی با پدیده تغییرات جمعیتی بیان شد، بنابراین، متغیرهای مؤثر جمعیتی بر سیاست‌های خدمت‌سربازی را به شرح زیر می‌توان نام برد:

- کاهش زادوولد که روند آن از دو دهه پیش آغاز شده و به علت نهادینگی فرهنگ ناباروری در بین زوج‌های جوان کماکان ادامه خواهد داشت؛

- افزایش جمعیت سالمند در ایران؛

- افزایش جمعیت تحصیل کرده و متخصص مردان و زنان در ایران؛

- افزایش مشارکت جامعه در توسعه کشور؛

- تغییر کیفیت سربازان؛

- تغییر نگاه جنسیتی به مقوله سربازی.

روش‌شناسی

روش‌شناسی تحقیق بر اساس چرخه سیاست‌گذاری است. مدل‌های ساده به فهم چگونگی انجام نشدن سیاست‌گذاری کمک می‌کنند (کرنی، ۱۴۰۲: ۳۲). لذا مدل چرخه‌ای سیاست‌گذاری مدلی مطلوب برای این تحقیق است. بر اساس مدل چرخه سیاست‌گذاری

مراحل زیر در سیاست‌گذاری خدمت سربازی متناسب با تغییرات جمعیتی در ایران انجام می‌شود:

مرحله اول دستور کار (شناسایی مشکل و انتخاب مسائل) است که یکی از مفروضه‌های اساسی سیاست‌گذاری در این پژوهش است. باید مسأله اجتماعی خدمت سربازی مورد تعریف قرار گیرد و لزوم دخالت دولت احساس شود. این مرحله توجهات را به مسأله جلب می‌کند. عناصر درون دولتی و برون دولتی بر شکل دادن دستور کار سیاست‌گذاری خدمت سربازی دخیل هستند. مرحله دوم صورت‌بندی سیاست‌ها و تصمیم‌گیری درباره خدمت سربازی است که در این پژوهش بر اساس مطالعه ادبیات و تحلیل نظریات خبرگان انجام شده است. مرحله سوم اجرا است که بیانگر کارهایی است که در خصوص سیاست‌گذاری خدمت سربازی متناسب با تغییرات جمعیتی در ایران، باید انجام بپذیرد (ملک محمدی، ۱۳۹۱: ۲۳).

روش تحقیق در پژوهش حاضر توصیفی و مبتنی بر تحلیل نهادی است، نوع تحقیق کاربردی است، محقق از ابزار گردآوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای و مصاحبه خبرگی بهره می‌برد. بهره‌گیری از فن آنالیز خبرگان و روش دلفی در تجزیه‌تحلیل روش مهم به کار رفته در پژوهش حاضر است. نوع تحقیق حاضر هم کاربردی و هم توسعه‌ای است. سیاست‌گذاری خدمت سربازی با تجزیه‌تحلیل داده‌های ادبیات تحقیق متصور است. تجزیه و تحلیل داده‌ها فرایندی چند مرحله‌ای است که طی آن داده‌هایی که از طریق بکارگیری ابزارهای جمع‌آوری در نمونه آماری فراهم آمده‌اند؛ خلاصه، کدبندی، دسته‌بندی و درنهایت پردازش می‌شوند تا زمینه برقراری انواع تحلیل‌ها و ارتباطها بین این داده‌ها به‌منظور آزمون فرضیه‌ها فراهم آید. در این فرایند داده‌ها هم از لحاظ مفهومی و هم از جنبه تجربی پالایش می‌شوند و فنون گوناگون آماری نقش بسزایی در استنتاج‌ها و تعمیم‌ها برعهده دارند (خاکی، ۱۳۸۲: ۶۶). تجزیه‌تحلیل داده‌ها برای بررسی و تبیین تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، پاسخ به سؤالات مطروحه و آزمون فرضیات هر تحقیق است. امروزه در بیشتر تحقیقاتی که متکی بر اطلاعات جمع‌آوری شده از موضوع مورد تحقیق است، تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌ها از اصلی‌ترین و مهمترین بخش‌های تحقیق محسوب می‌شود.

تجزیه‌تحلیل

پژوهشگر در این تحقیق برای سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی، از مصاحبه خبرگی و فن دلفی بهره گرفته و شاخص‌های تعریف خبرگی هم در پژوهش روشن شده است. ادبیات نظری تحقیق در راستای تبیین تأثیر متغیرهای مستقل (وضعیت تغییرات جمعیتی) بر متغیر وابسته (سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی) گردآوری شده است. سؤالات پژوهش از ادبیات نظری تحقیق استخراج شده است و سپس سؤالات پرسش‌نامه سیکل اول دلفی درخصوص جمع‌آوری داده‌ها برای ارزیابی فراهم شده است. بنابراین، پرسش‌نامه دلفی در سه دوره به جامعه خبرگی ارائه، جمع‌آوری و تجزیه‌تحلیل می‌شود. پس از تجزیه‌تحلیل نهایی سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی متناسب با تحولات جمعیتی ایران استخراج می‌شود.

آزمون سنجش ارتباط شاخص‌های «وضعیت جمعیت‌شناسی» با «سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی در ایران» و بررسی سؤالات و آزمون آن‌ها:

سؤال ۱ (ارتقاء توان تخصصی زنان و حق حاکمیت ملی در استفاده از توان تخصصی زنان در قالب طرح‌سربازی):

جدول ۱۰- تست باینومیل سؤال ۱

باینومیل تست					
sig	Test Prop.	درصد	تعداد	گروه	
.00	.50	.82	31	≤ 3	گروه اول
		.18	7	> 3	گروه دوم
		1.00	38		جمع

همانگونه که در جدول مشاهده می‌شود در جدول بالا چون نسبت مشاهده شده در نمونه ۰/۱۸ بدست آمده است، با نتیجه آزمون و مقدار Sig (۰.۰۰) گزارش شده برای آن، اطمینان حاصل می‌شود که نتیجه بدست آمده ناشی از شانس و تصادف نیست، بلکه واقعاً ۱۸ درصد در مقابل ۸۲ درصد نشان از روش مناسبی است که به کار رفته است و «ارتقا توان تخصصی زنان و حق حاکمیت ملی در استفاده از توان تخصصی زنان در قالب طرح‌سربازی» بر «سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی» مؤثر است.

سؤال ۲ (سال‌مند شدن جمعیت در ایران):

جدول ۱۱- تست باینومیال سؤال ۲

باینومیال تست						
sig	Test Prop.	درصد	تعداد	گروه		
.002	.50	.24	9	<= 3	گروه اول	سؤال ۲
		.76	29	> 3	گروه دوم	
		1.00	38		جمع	

همانگونه که در جدول بالا مشاهده می‌شود چون نسبت مشاهده شده در نمونه $0/76$ بدست آمده است، با نتیجه آزمون و مقدار Sig (0.002) گزارش شده برای آن، اطمینان حاصل می‌شود که نتیجه بدست آمده ناشی از شانس و تصادف نیست؛ بلکه واقعاً 76 درصد در مقابل 24 درصد نشان از روش مناسبی است که به کار رفته است و «سال‌مند شدن جمعیت در ایران» بر «سیاست‌گذاری خدمت سربازی» تأثیرگذار است.

سؤال ۳ (افزایش جمعیت مشمولان تحصیل‌کرده در ایران):

جدول ۱۲- تست باینومیال سؤال ۳

باینومیال تست						
sig	Test Prop.	درصد	تعداد	گروه		
.00	.50	.13	5	<= 3	گروه اول	سؤال ۳
		.87	33	> 3	گروه دوم	
		1.00	38		جمع	

همانگونه که مشاهده می‌شود در جدول بالا چون نسبت مشاهده شده در نمونه $0/87$ بدست آمده است، با نتیجه آزمون و مقدار Sig (0.000) گزارش شده برای آن، اطمینان حاصل می‌شود که نتیجه بدست آمده ناشی از شانس و تصادف نیست، بلکه واقعاً 87 درصد در مقابل 13 درصد نشان از روش مناسبی است که به کار رفته است و «افزایش جمعیت مشمولان تحصیل‌کرده در ایران» بر «سیاست‌گذاری خدمت سربازی» مؤثر است.

سؤال ۴) افزایش مشارکت اجتماعی زنان و نیاز احتمالی ملی به استفاده از پتانسیل زنان به عنوان سرباز):

جدول ۱۳- تست باینومیال سؤال ۴

باینومیال تست						
sig	Test Prop.	درصد	تعداد	گروه		
.00	.50	.87	33	≤ 3	گروه اول	سؤال ۴
		.13	5	> 3	گروه دوم	
		1.00	38		جمع	

همانگونه که مشاهده می‌شود در جدول بالا چون نسبت مشاهده شده در نمونه $0/13$ بدست آمده است، با نتیجه آزمون و مقدار sig (0.00) گزارش شده برای آن، مطمئن می‌شویم که نتیجه بدست آمده ناشی از شانس و تصادف نیست، بلکه واقعاً 13 درصد در مقابل 87 درصد نشان از روش مناسبی است که به کار رفته است و «افزایش مشارکت اجتماعی زنان و نیاز احتمالی ملی به استفاده از پتانسیل زنان به عنوان سرباز در ایران» بر «سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی» مؤثر است.

سؤال ۵ (کاهش نرخ رشد جمعیتی در ایران):

جدول ۱۴- تست باینومیال سؤال ۵

باینومیال تست						
sig	Test Prop.	درصد	تعداد	گروه		
.002	.50	.24	9	≤ 3	گروه اول	سؤال ۵
		.76	29	> 3	گروه دوم	
		1.00	38		جمع	

همانگونه که مشاهده می‌شود در جدول بالا چون نسبت مشاهده شده در نمونه $0/76$ بدست آمده است، با نتیجه آزمون و مقدار sig (0.002) گزارش شده برای آن، اطمینان حاصل می‌شود که نتیجه بدست آمده ناشی از شانس و تصادف نیست، بلکه واقعاً 24 درصد در مقابل 76 درصد نشان از روش مناسبی است که به کار رفته است و «کاهش زادوولد در ایران» بر «سیاست‌گذاری خدمت‌سربازی» مؤثر است.

نتایج آزمون تغییرات جمعیتی:

جدول ۱۵- تست باینومیال برای سؤالات ۱ تا ۵ مربوط به تغییرات جمعیتی

Binomial Test							
رد یا پذیرش ادعا	sig	Test Prop.	درصد	تعداد	گروه		
تأیید	0.000	.50	.82	31	≤ 3	گروه اول	سؤال ۱۲
			.18	7	> 3	گروه دوم	
تأیید	0.002	.50	.24	9	≤ 3	گروه اول	سؤال ۱۳
			.76	29	> 3	گروه دوم	
تأیید	0.000	.50	.13	5	≤ 3	گروه اول	سؤال ۱۴
			.87	33	> 3	گروه دوم	
تأیید	0.000	.50	.87	33	≤ 3	گروه اول	سؤال ۱۵
			.13	5	> 3	گروه دوم	
تأیید	0.002	.50	.24	9	≤ 3	گروه اول	سؤال ۱۶
			.76	29	> 3	گروه دوم	

همانگونه که در جدول بالا مشاهده می‌شود و محقق در قسمت‌های قبل هم به صورت موردی به بررسی و آزمایش کردن سؤالات ۱۲ تا ۱۶ مربوط به بعد دوم پرسش‌نامه پرداخت، مشاهده می‌شود که همه سؤالات ۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵، مربوط به تغییرات جمعیتی با گزارش مقدار sig کمتر از ۰.۰۵ به وسیله تست باینومیال در نرم‌افزار در پرسش‌نامه تأثیرگذار بوده و این ادعا که این سؤالات مربوط به این بعد هستند را می‌توان تأیید کرد.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، ضرورت دارد سیاست‌گذاری خدمت سربازی در ایران برای چهار دهه آینده تغییرات دموگرافیک را در روند طراحی، اجرا و ارزیابی سیاست اعمال نماید؛ طی چهار دهه آینده ایران در یک استراتژی بقا در جامعه بین‌الملل باید آهنگ توسعه را شتابان نماید و لذا حجم بیشتری از جمعیت آماده بکار و فعالیت را در بخش‌های توسعه‌ای کشور باید مشغول به انجام کار نماید. از این‌رو باید جمعیت سرباز وظیفه کشور در مقوله توسعه ایران مشارکت داشته باشند؛ وقتی که بیش از ۴۴ درصد جمعیت سرباز برای ۱۴۲۰

به بعد دارای تحصیلات دانشگاهی هستند، پس باید سهمی از توسعه کشور را بر دوش گیرند، از سوی دیگر بخش مهمی از جمعیت کشور را زنان تحصیل کرده تشکیل می‌دهند. سیاست‌گذاران دفاعی و توسعه‌ای کشور نمی‌توانند سهم مشارکت زنان را در این دو مقوله مهم نادیده بگیرند. بنابراین، نگاه دفاعی صرف به مقوله سربازی گرچه لازم است، اما، کافی نیست. سیاست‌های سربازی می‌تواند محملی برای تربیت شهروندان وفادار به قانون و نظام، دارای مهارت‌های اجتماعی و فنی مطلوب و مولد و در واقع دارای پتانسیل تربیت شهروندان کیفی باشد.

چارچوب مقاله حاضر مبتنی بر رهیافت نهادی است، زیرا سیاست‌های خدمت سربازی بستر اتصال دو نهاد بسیار مهم خانواده و دولت در ایران است، این‌گونه است که خانواده‌های تک‌فرزند، دو فرزند یا خانواده‌های فاقد فرزند پسر می‌تواند نهاد دولت را در مقوله امنیت و دفاع به چالش بکشد. بنابراین، در مواجهه با این چالش‌ها نهاد دولت یا باید در سیاست‌گذاری خدمت سربازی دگردیسی ایجاد نماید یا سیاست‌های نهاد خانواده را متناسب با نیازمندی دفاعی خود دچار تغییر نماید که البته این تغییر به سادگی نیست. البته عوامل زیادی می‌تواند بر سیاست‌های خدمت سربازی اثرگذار باشد، مثلاً تکثر نهادهای نظامی سربازپذیر، سطح آگاهی فرماندهان و سربازان از رسالت ملی در خدمت سربازی، میزان علاقه‌مندی دولت در به خدمت گرفتن سربازان در نهادهای ملی غیرنظامی، نقش رسانه و افکار عمومی در ارتقا منزلت سرباز در جامعه، سطح آگاهی شهروندان از اهداف خدمت سربازی، بودجه نهادهای نظامی سربازپذیر، بومی-گزینی یا ملی‌گزینی سرباز و... که بررسی اثرگذاری این عوامل خارج از قلمرو موضوع این پژوهش است و می‌تواند در پژوهش‌های بعدی تکمیل‌کننده مباحث باشد. از این‌رو پیشنهادهای سیاستی این مقاله معطوف به سیاست‌هایی ناظر بر دو نهاد مهم خانواده و دولت در ایران است. این پیشنهادهای سیاستی ضرورت دارد تحولات جمعیتی چه کمی و چه کیفی و چه جنسیتی و چه قومیتی و چه سازمانی را لحاظ نماید.

نتیجه‌گیری

این پژوهش به چگونگی سیاست‌گذاری خدمت سربازی در ایران متناسب با تغییرات جمعیتی پرداخته است. با آزمون کمی و تحلیل کیفی سؤال‌های پژوهش تأثیرگذاری

تغییرات دموگرافیک بر سیاست‌های خدمت سربازی در ایران تبیین شده است. پژوهش حاضر، به دنبال پاسخگویی به این سؤال بود که سیاست‌گذاری خدمت سربازی متناسب با تحولات جمعیتی در ایران چگونه باید باشد؟ پیشینه پژوهش نشان داد که سیاست‌گذاری خدمت سربازی، از نظر اجرایی مفهومی قدیم است، اما، از بُعد نظری در سپهر سیاست‌گذاری اجتماعی و دولتی در ایران امری جدید است و بهتر است با سازوکارهای سازمانی و تغییرات جمعیتی جامعه سازگار شود و سیر صعودی توجهات به این مفهوم، می‌تواند دلالت بر پذیرش، در دستورکار داشتن و عملیاتی نمودن این مفهوم در نهادهای نظامی و تقنینی کشور باشد، بطوریکه همواره در تصمیم‌ها و اقدام‌های این نهادها به سیاست‌های خدمت سربازی توجه شده است. البته برای ایجاد یک تدبیر و راهبرد در زمینه سیاست‌گذاری خدمت سربازی لازم است روح و تفکر توجه به امنیت ملی، در نهادهای سیاست‌گذار و نهادهای سربازپذیر جاری و حاکم شود.

پژوهش انجام‌گرفته به میزان اهمیت تغییرات جمعیتی در سیاست‌های خدمت سربازی پرداخته است. براساس نتایج ادراکی و عملکردی در پژوهش، توجه و حساسیت نهادی به مقوله سیاست‌گذاری خدمت سربازی محسوس‌تر و ملموس‌تر است. مطابق نتایج پژوهش ارتقاء سطح همبستگی بین نهاد اجتماعی و نهاد دولت با سیاست‌گذاری مطلوب خدمت سربازی از اجزای جورچین مفهوم سیاست‌گذاری جامع است و همراه با مسئولیت‌پذیری نهاد اجتماع و نهاد دولت می‌تواند زمینه کارآمدی نهادهای سربازپذیر و همچنین رضایت‌مندی اجتماعی را فراهم آورد. آمادگی نهادهای سربازپذیر در جهت اجرای مطلوب سیاست‌های خدمت سربازی، مستلزم تمهیداتی است که می‌توان به تقویت تعهد، تقویت فرهنگ بهره‌برداری بهینه از نیروی انسانی سرباز، آموزش و توجیه، سازماندهی و ساختاردهی در این خصوص، تخصیص منابع لازم و... اشاره نمود. اجرای قوی سیاست‌های خدمت سربازی بر قضاوت و برداشت جامعه از نهادهای سربازپذیر و ارتقاء انسجام و پیوستگی نهاد دولت و نهاد جامعه بسیار اثرگذار است که می‌تواند دارای آثار مطلوب و مثبتی در سطح ملی باشد.

به‌طور خلاصه پیشنهادهای اجرایی پژوهش به شرح زیر است:

شرایط جذب سربازان با تغییرات جمعیتی (افزایش مشارکت اجتماعی زنان، بکارگیری بانوان برای خدمت‌سربازی، سالمند شدن جمعیت ایران و تک‌فرزندی شدن خانواده‌های ایرانی) متناسب شود.

جمعیت تحصیل‌کرده زنان کشور در امر سربازی مشارکت داده‌شوند، استفاده از پتانسیل زنان در بخش‌های اجرایی، آموزشی و توسعه‌ای کشور به‌عنوان خدمت و وظیفه عمومی مد نظر قرار گیرد.

با به‌کارگیری سربازان در مشاغل تخصصی، نگاه مهارتی به مقوله سربازی تقویت شود.

جمعیت کشور موزاییک متکثر قومی است، در سیاست‌های خدمت‌سربازی تلفیق ملی قومیت‌ها و تقویت فرایند ملت‌سازی لحاظ شود. در این راستا بوم‌سربازان کل کشور لحاظ شده و از بومی‌گزینی سربازان پرهیز شود.

سیاست سربازی و وظیفه‌سیاستی اصولی برای امنیت کشور و تربیت شهروند وفادار به نظام و قانون اساسی است، اما، چون جمعیت کشور به سمت میان‌سالی و کهن‌سالی حرکت می‌کند، بنابراین، حرفه‌ای شدن سربازی به یک سیاست اجرایی طی برنامه‌ریزی آینده برای نیروی هوایی و نیروی دریایی تبدیل شود، که سازمان‌هایی تجهیزات‌محور و فنی هستند.

منابع:

منابع فارسی

- اشترینان، کیومرث (۱۳۸۶). سیاست‌گذاری عمومی در ایران. تهران: نشر میزان.
- اشترینان، کیومرث (۱۳۸۸). متغیرهای استراتژیک در سیاست‌گذاری فرهنگی. تهران: نشر میزان.
- بی‌نام (۱۳۸۰). بررسی موضوع خرید خدمت سربازی. تاریخچه نظام‌وظیفه عمومی، سازمان قضایی نیروهای مسلح، معاونت قضایی و حقوقی، اداره کل عفو و پیشگیری از وقوع جرم.
- ایمانی، علی (۱۳۹۹). سربازی و نهادسازی. تهران: انتشارات دافوس.
- تاریخ ارتش نوین ایران، ستادبزرگ ارتشتاران: ص ۱۵۴.
- خاکی، غلامرضا (۱۳۹۰). روش تحقیق. نشر بازتاب.
- رستمی محمود، (۱۳۷۸). فرهنگ واژه‌های نظامی. تهران: ستاد مشترک آجا.
- سربازی، حسن (۱۳۸۵). تداوم و تغییر خانواده در جریان گذار جمعیتی ایران. نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، سال یکم، شماره ۲، صص ۶۰-۳۷.
- شریفی، علی (۱۳۸۱). خدمت سربازی به‌عنوان نهاد اجتماعی و بررسی کارکردهای آن. ره‌آورد مدیریت نظامی، سال سوم - شماره ۸.
- کرنی، پل (۱۴۰۲). درک سیاست‌گذاری عمومی، نظریه‌ها و کاربردها (ت: داود نجفی). تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- متشکری، سعید (۱۳۸۸). روحیه سربازی از نگاه روانشناسی. سایت آفتاب، سه شنبه ۲۵ فروردین ۱۳۸۸.
- مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی سوم، ص ۴۲۳.
- معزی، اسدالله (۱۳۷۱). مبانی جمعیت‌شناسی. تهران: آوای نور.
- میرزایی، محمد (۱۳۸۴). جمعیت و توسعه با تاکید بر ایران (ده مقاله). مرکز مطالعات جمعیتی آسیا و اقیانوسیه، سال ۱۳۸۴، ص ۹۹-۱۱۸.
- مسلمی، علیزاده (۱۳۸۱). مطالعه و پیش‌بینی تعداد مشمولان وظیفه عمومی کشور طی سال‌های ۱۳۸۱-۱۴۰۰. دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- ملک‌محمدی، حمیدرضا (۱۳۹۴). مبانی و اصول سیاست‌گذاری عمومی. تهران: سمت.

منابع لاتین

- Armor, David J.(1996) “Race and Gender in the U.S. Military”. Armed Forces and Society.
- Acop .Dencio s. (2010). Assessing the Expanded Role of the Armed Forces of the Philippines in Nation-Building. Asia-pacific social review.
- Albak .Karsten , Petersen .Soren Leth , Maire .Daniel le , Tranas .Torben (2013). Does Peacetime Military Service Affect Crime. Discussion Paper No. 7528 IZA P.O. Box 7240 , 53072 Bonn Germany .
- Ascher.A, Kiraly.BK, and Halasi-Kun.T (eds), (1979),The Mutual Effects of the Islamic and Judeo-Christian Worlds: The East European Pattern, Brooklyn College,